

ספר דברים

מצוות ההנהגה

שופט, מלך, כהן ונביא

פרשנות ומקורות נוספים

על פי תוכנית הלימודים החדשה בתנ"ך

שאלונים 2371 (3 יח"ל), 2571 (5 יח"ל)

מקראה

חומר לימודי המסומן עם - הוא ל-5 יחידות בלבד

חומר לימודי המסומן עם - הוא אינו כלול בחומר החובה, והינו בגדר העמקה.

יחידה: מצוות ההנהגה

מבוא	שופטים	מלך	כוהנים	נביא
------	--------	-----	--------	------

מבוא ליחידת ההנהגה

ההנהגה במדבר: משה - "איש האלוקים"

למדנו על ההשגחה הנסית של הקב"ה על עמו בארבעים שנות המדבר. משה, מנהיגם של ישראל, מתואר בחומש דברים כנציגה של אותה מנהיגות נסית: "וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְדָּ מֹשֶׁה אִישׁ - הָאֱלֹקִים" (דברים לג, א). אומר על כך המדרש:

דברים רבה פרשה יא

א"ר תנחומא: אם "אלקים" למה "איש" ואם "איש" למה "אלקים"...

דבר אחר: בשעה שעלה לרקיע איש, ומהו 'איש' לפני המלאכים, שכולן איש, ובשעה שירד מן הרקיע 'אלקים'.

מנין? שכתוב: "וַיֵּרָא אֶהָרֶן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהָיָה קָרְן עֹזר פָּנָיו וַיֵּירָאוּ מִקֶּשֶׁת אֱלֹהִים" (שמות לד, ל).

דבר אחר: בשעה שעלה לרקיע - 'אלקים', כשם שאין המלאכים אוכלין ושותין אף הוא לא אוכל ולא שותה,

מנין? שנאמר: "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לָחֵם לֹא אָכַל וַיִּמַּיֵּם לֹא שָׁתָה" (שמות לד, כח).

דבר אחר: מהו 'איש האלוקים'. א"ר אבין מחציו ולמטה 'איש' מחציו ולמעלה ה'אלהים'.

1. לפי המדרש הכינוי של משה "איש האלוקים" מבטא את הפער שבין משה רבנו לבין כל בן אנוש ואת הייחודיות שלו. כיצד המדרש מפרש את הסתירה בין הכינוי של משה כ"איש" לבין הכינוי שלו כ"אלקים"? (שלושה פירושים)

2. מלבד היות משה במדרגה שונה מכל אדם גם ההנהגה שלו הייתה ייחודית בכך שהוא ריכז תחתיו סמכויות שונות של ההנהגה. משה היה מנהיג רוחני, מנהיג מדיני-צבאי ומנהיג משפטי גם יחד. הבא דוגמאות לכך שבמדבר משה היה המנהיג של שלושה תחומי הנהגה.

	א. משה כמנהיג רוחני (נביא)
	ב. משה כמנהיג מדיני-צבאי (מלך)
	ג. משה כמנהיג משפטי (שופט)

ההנהגה בארץ ישראל - פיצול תפקידי ההנהגה

3. לעומת צורת ההנהגה של משה במדבר, בארץ ישראל אמורה לקום צורת הנהגה שונה. פרט מי אמור לקבל את כל אחד מתפקידי ההנהגה הבאים

	א. הנהגה רוחנית
	ב. הנהגה מדינית-צבאית
	ג. הנהגה משפטית

במדבר רוכזו רבים מתפקידי ההנהגה בידי משה המתווך בין ה' לבין העם. עם הכניסה לארץ מצטווה עם ישראל על "הפרדת רשויות".

מתוך מאמרו של הרב תמיר גרנות "מערכת המצוות של ספר דברים"

...ספרי שמות ובמדבר אינם אדישים להלכות מדינה וציבור. הם מתארים את התנהלותו של עם ישראל במדבר ומציירים מודל של שלטון. ממבט ראשון זהו שלטון שבראשו נביא - מלך - משה רבנו. הפרדת הרשויות שספר דברים מדבר עליה, בין נבואה למלכות ובין שתיהן למשפט וכחונה, אינה קיימת במדבר. משה הוא הנביא, השופט, המנהיג המדיני והמנהיג הרוחני גם יחד. אלא שלאמיתו של דבר, משה רבנו אינו שולט מכוחו ומעצמו. התורה מתארת שלטון אלוקי מוחלט, שמשה רבנו הוא המוציא אותו אל הפועל. משמעותו של שלטון כזה היא שכל התנהגות שלילית של העם זוכה ל'טיפול' ישיר של הקב"ה.

... דוגמא בולטת לכך היא העובדה שסוגיות משפטיות קשות - כמו, לדוגמא, שאלות המקושש, המקלל, בנות צלפחד והטמאים בפסח - מופנות אל הערכאה הגבוהה ביותר, הלא היא הקב"ה בכבודו ובעצמו. כאשר ה' שולט בעמו באופן ישיר, ללא תיווך, אין משמעות לכל רשות שלטונית אחרת. ה' נלחם, ה' שופט וה' מעניש. ייחודה של נבואת משה אינו רק בקבלת התורה ובמעמדו של משה, אלא גם במבנה השלטוני שנהג בימיו. כיוון שמשה הוא נאמן ביתו של ה', וה' מדבר עמו כדבר איש אל רעהו, לכן יכול משה להנהיג את העם כשליח ה' ממש, ואין עוד צורך בשום מערכת מתווכת.

4. עיין בדברים שכתב הרב תמיר גרנות, וענה על השאלות:

- מה מאפיין את הנהגתו של משה רבינו ובמה היא שונה מן ההנהגה שעומדת להיות בארץ ישראל?
- מהי העוצמה המאפיינת את הנהגת משה? מה גרם לכך שתפקידי ההנהגה במדבר התרכזו באדם אחד?
- ראינו את מאפייני תקופת המדבר מול מאפייני חיי עם ישראל בארצו; על פי הבנתך, מדוע משה איש האלוקים לא ממשיך להנהיג את העם בארץ ישראל (התעלם מן הטעם שמשה חטא בחטא במי מריבה)?

לקראת לימוד מצוות ההנהגה בחומש דברים

מצוות ההנהגה בספר דברים מרוכזות בעיקר בחטיבה אחת: פרקים טז-יח (תחילת פרשת שופטים)

חוקי השופטים	חוקי המלך	חוקי הכוהנים והלויים	חוקי הנביא
(טז, יח-כ; יז, ח-יג)	(יז, יד-כ)	(יח, א-ח)	(יח, ט-כב)

להלן נעסוק במוסדות אלו. נלמד היטב את הפסוקים, נעיין בפרשנות ונברר מתוכה מה משמעות המעבר מהנהגת משה להנהגה בארץ ישראל, מהן הסמכויות המוקנות למנהיגים, ובאילו מצבים התורה גם תוחמת את סמכותם.

בעוד שהנהגתו של משה 'איש האלוקים' התאימה להנהגת המדבר, חומש דברים מתאר את רשויות ההנהגה הנדרשות למציאות של חיי עם ישראל בארצו.

- מהם האתגרים הניצבים בפני המנהיגות העתידית?
- מהן הסכנות הצפויות לה?

יחידה: מצוות ההנהגה

מבוא	שופטים	מלך	כוהנים	נביא
------	--------	-----	--------	------

שופטים

השוואה בין מצוות השופטים בספר דברים, בפרק טז לבין פרק יז

דברים יז	דברים טז
(ח) כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט:	(ח) שפטים ושטרס תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק:
(ט) ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמת לעשות ככל אשר יורוד:	(ט) לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים:
(י) על פי התורה אשר יורוד ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ומיו ושמאל:	(כ) צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך:
(יא) והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הפהו העמד לשרת שם את ה' אלהיך או אל השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל:	
(יב) וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידו עוד: ס	

1. המצווה להקים מערכת משפט בארץ ישראל נזכרת בספר דברים בשתי פרשיות, האחת בפרק טז והשנייה בפרק יז. מה ההבדל העיקרי בין שתי הפרשיות?

שופטים - בית דין קטן (טז, יח-כ)

דברים טז, יח

שפטים ושטרס תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק:

רש"י

שופטים ושטרס - שופטים, דיינים הפוסקים את הדין.

ושטרס, הרודין את העם אחר מצוותם. שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט.

2. לפי רש"י, מה תפקיד של ה"שופטים", ומה התפקיד של ה"שטרס"?

דברים טז, יח	
שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צְדָק :	
רש"י, דברים טז, יח	אבן עזרא, דברים טז, יח
ושפטו את העם משפט צדק - מנה דיינין מומחים וצדיקים לשפוט צדק.	ושפטו את העם משפט צדק - שב אל השופטים.

3. עיין בפסוק יח ובפירושים של רש"י והאב"ע, וענה:
- א. לפי רש"י והאב"ע, למי מופנה הציווי "ושפטו את העם משפט צדק"? וכתוב **בלשונך** מהו הציווי לפי כל פירוש.
- ב. איזה פירוש טוב יותר מבחינה תחבירית? **נמק**

דברים טז, יט	
לֹא תִטָּה מִשְׁפָּט לֹא תִפְיֹר פְּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים :	
אב"ע	
לא תטה משפט - עם כל אחד מהשופטים ידבר.	
רש"י	
לא תטה משפט - כמשמעו.	
ולא תכיר פנים - אף בשעת הטענות. אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב. לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתמין טענותיו.	
ולא תקח שחד - אפילו לשפוט צדק. כי השחד יעור - משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו. דברי צדיקים - דברים המצודקים, משפטי אמת.	

4. עיין בפסוק יט ובדברי האב"ע ורש"י, וענה:
- א. לפי האב"ע ורש"י, למי מופנה הציווי "לא תטה משפט"? האם יש ביניהם מחלוקת בעניין הזה?
- ב. מדוע האב"ע, הביא פירוש שהוא מובן מאליו למילים "לא תטה משפט"? (רמז: מה הקושי הדקדוקי שהביא אותו לכך)
- ג. לפי רש"י, מה ההבדל בין הציווי "לא תטה משפט" לבין "לא תפיר פנים"? ומה הטעם לציווי "לא תפיר פנים"?
- ד. לפי רש"י, מה הדין שמחדשת התורה באיסור "ולא תקח שחד" הרי כבר בתחילת הפסוק נאמר שאסור לדיין להטות את הדין? ומה הטעם לדין זה?

דברים טז, כ

צָדֵק צָדֵק תִּרְדּוּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְגִרְשֶׁת אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ :

אב"ע

צדק צדק תרדוף - עם בעלי הריב ידבר, וטעם שני פעמים: לדבר צדק שירויח בו או יפסיד, או פעם אחר פעם כל ימי היותך, או לחיזוק.

רש"י

צדק צדק תרדוף - הלך אחר בית דין יפה.

למען תחיה וירשת - כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן:

5. עיין בפסוק כ, ובדברי רש"י והאב"ע, וענה:

א. לפי האב"ע ורש"י, למי מופנה הציווי "צדק צדק תרדוף"? האם יש ביניהם מחלוקת בעניין הזה?

ב. מדוע גם רש"י וגם האב"ע פירושו שהציווי "צדק צדק תרדוף" אינו מופה לשופטים?

ג. לפי האב"ע, הסבר **בלשונך** את **שלושת** הטעמים לכפילות "צדק צדק...?"

ד. לפי רש"י, הסבר **בלשונך** את הביטוי המעשי של הציווי "צדק צדק תרדוף".

ה. לפי רש"י, בזכות מי ובזכות מה, נזכה לשכר "למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך".

סיכום

6. א. למי מופנה התורה את הציוויים הבאים (לממני הדיינים, לדיינים או לבעל הדין).

הציווי	רש"י	אב"ע
"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ" (יח)		
"וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צָדֵק" (יח)		
"לֹא תִטָּה מִשֹּׁפֵט" (ט)		
"צָדֵק צָדֵק תִּרְדּוּף" (כ)		

ב. מה המשמעות שבפסוקים הללו יש פנייה לשלושה גורמים: לממני הדיינים, לדיינים ולבעל הדין?

שופטים - בית הדין הגדול וזקן ממרא (יז, ח-יג)**דברים יז**

(ח) כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ :

(ט) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט :

(י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמִּקְוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹד :

(יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל :

(יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׂמַע אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשַׁרְתָּ שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט

וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל :

(יג) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיָרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד : ס

העם נידרש כאן להבנה חדשה, כי **התורה באמת נמסרה ממקורה האלוקי לידי החכמים**, וכי ההישמעות לדבריהם היא היא שתאפשר את קיומה של התורה לאורך הדורות. הפסוקים מראים זאת בכך שהם מרחיבים ומעצימים את הסמכות הטוטאלית של בית הדין הגדול.

ההליך השיפוטי במדבר לעומת ההליך השיפוטי בארץ ישראל

ההליך השיפוטי בארץ ישראל	ההליך השיפוטי במדבר
<p>דברים יז, ח-ט</p> <p>כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בקמים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט:</p>	<p>שמות יח, כה-כו (ע"פ עזת יתרו)</p> <p>...ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת: ושפטו את העם בכל עת את הדבר הקשה וביאון אל משה וכל הדבר הקטן ושפטו הם:</p>
	<p>הפסוקים מתארים תהליך היררכי, בו הדברים הקשים מובאים למשה. במספר מקומות בתורה אנו לומדים על מצבים בהם נתעלמה הלכה ממשנה רבנו. הדרך בה לומד משה את ההלכה היא בנבואה. מספר דוגמאות לכך:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ המקלל (ויקרא כד, י-יד) ▪ פסח שני (במדבר ט, ה-יא) ▪ המקושש (במדבר טו, לב-לו) ▪ בנות צלפחד (במדבר כז, א-ח)

7. עיין בטבלה, וענה:

- א. מה היה המבנה של מערכת המשפט במדבר? ומה היה תפקידו של משה?
- ב. מה עשו בתקופת המדבר במקרה שמשה לא ידע לפתור שאלה הלכתית ומשפטית קשה. הבא דוגמא אחת.
- ג. מה ההבדל המעשי בין דרכי פתרון לשאלות הלכתיות ושיפוטיות קשות במדבר, לבין פתרון לשאלות אלו בא"י?
- ד. מה הסיבה להבדל?

8. במדבר הפתרון לשאלות הלכתיות והשיפוטיות היו מאת משה - מאת נביא ה', כלומר תשובות ישירות מאת ה', לעומת זאת בארץ ישראל הנבואה אינה מספקת יותר תשובות לשאלות הלכתיות או שיפוטיות (הדבר אף אסור מבחינה הלכתית), מצב זה יכול ליצור תחושה מוטעית שהפתרונות הניתנים בארץ ישראל ע"י בית הדין הגדול אינם מאת ה' אלא פתרונות אנושיים. עיין בדברים יז ח-ט, והסבר כיצד התורה, נתנה מענה לתחושה זו. **הוכח את תשובתך בכתוב.**

חתימת נבואת משה

☒ **ויקרא כז, לד**

אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני:

ספרא בחוקותי ג

אלה המצוות - שאין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה.

9. לפי הספרא, מה ההבדל המהותי בין נבואת משה לנבואות של כל הנביאים שבאו אחריו?

נושאים שבהם דן בית הדין הגדול

דברים יז, ח

כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֹגַע לְנֹגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקִמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ :

רש"י

כי יפלא - כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה, שהדבר נבדל ומכוסה ממך.

בין דם לדם - בין דם טמא לדם טהור.

בין דין לדין - בין דין זכאי לדין חייב.

בין נגע לנגע - בין נגע טמא לנגע טהור.

דברי ריבות - שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר, זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה.

10. עיין בפסוק ח' ובדברי רש"י, וענה:

א. באילו תחומים דן בית הדין הגדול בירושלים שיושב בירושלים - בבית המקדש?

ב. מה הם שני המצבים שבהם מגיעים לדיון בבית הדין הגדול בירושלים? **בסס את תשובתך על הכתוב.**

סמכות השופט

דברים יז, ט

וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְיָמֵי הָהֵם וְדַרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט :

רש"י

ואל השופט אשר יהיה בימים ההם - ואפילו אינו כשאר שופטים **שהיו לפניו** אתה צריך לשמוע לו. אין לך אלא שופט שבימך.

בבלי ראש השנה כ"ה ע"ב

"משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו", שקל הכתוב שלשה קלי עולם (גדעון, שמשון ויפתח)¹ כשלשה חמורי עולם.

לומר לך ירובעל (גדעון) בדורו כמשה בדורו, בָּדָן (שמשון - ע"פ חז"ל) בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו.

ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים.

ואומר "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים יז, ט),

וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו?

הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו,

ואומר: "אל תאמר מה הנה? שְׁהֵימִים הָרְאִשָּׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאַלְהָה" (קהלת ז, ט).

במדבר היווה משה סמכות שיפוטית, ובשלב מאוחר יותר - ערכאה שיפוטית עליונה. הציווי למנות שופטים ולהישמע

לשופטים משמעותו הפקדת התורה, כולל סמכויות הפסיקה ליחיד ולציבור, בידיים אנושיות, (תוך מודעות לכך שלא

בכל דור יקומו חכמים ברמה הגבוהה ביותר, ועדיין - מצווה להישמע להם).

11. מה מוסיפות המילים "אשר יהיה בימים ההם" (ט') - המובנות מאליהן לכאורה? איזו מחשבה מוטעית באה

התורה לעקור ע"י תוספת מילים אילו? (היעזר גם בדברי הגמרא במסכת ראש השנה).

¹ שמואל א פרק יב, יא: "וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יְרֻבְעֵל וְאֶת בָּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל וַיִּצַּל אֶתְכֶם מִיַּד אֲבִיבְכֶם מִסָּבִיב וַתִּשְׁבוּ בְּטַח".

מחויבות לקבלת הפסיקה של בית הדין בגדול

דברים יז

(י) וְעִשִּׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמִּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹד:
(יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל:

רמב"ם, הלכות ממרים פרק א הלכה א

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה, ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל ועליהן הבטיחה תורה שנאמר "על פי התורה אשר יורוד" - זו מצות עשה. וכל המאמין במשה רבנו ובתורתו **חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן.**

רש"י דברים יז, יא

ימין ושמאל - אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין - ימין ועל שמאל - שמאל.

רמב"ן דברים יז, יא

והצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים (המתחדשים במהלך הדורות), **והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות.** וחתך (פסק) לנו הכתוב הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירוש עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, **כי על הדעת שלהם הוא נותן להם התורה**, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל.
וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, **כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול.**

12. הרמב"ן מפרש את דברי רש"י, ומנמק את הצורך בציות לבית הדין הגדול גם כשהאדם בטוח שהם טועים.

א. מהו הנימוק הפרקטי?

ב. מהו הנימוק המהותי?

☒ רמב"ן דברים יז, יא

ימין ושמאל - אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. **וענינו, אפילו תשוב בלבך שהם טועים**, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, **תעשה כמצותם**, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה?
אבל תאמר: כך צוה אותי האדון (הקב"ה) המצוה על המצוות, שאעשה בכל מצוותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו (בית דין הגדול) במקום אשר יבחר **ועל משמעות דעתם** (ע"פ הבנתם) **נתן לי התורה אפילו יטעו**, וזה כענין רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו (ר"ה כה א).

13. מהו הנימוק ההלכתי, לשאלה מדוע יש צורך בציות לבית הדין הגדול גם כשהאדם בטוח שהם טועים?

14. לפניך שני קטעי פרשנות (רמב"ן וספר החינוך), איזה קטע מתאים יותר לנימוק הפרקטי, ואיזה קטע מתאים יותר לנימוק המהותי?

☒ רמב"ן שמות כא, ו

"והגישו אדניו אל האלהים" - לב"ד... ואמר ר"א כי נקראו השופטים 'אלהים' - בעבור שהם מקיימי משפטי האלהים בארץ ולדעתי יאמר הכתוב ... "עד האלהים יבא דבר שניהם" (שמות כב ח), לרמוז כי האלהים יהיה עמהם בדבר המשפט, הוא יצדיק והוא ירשיע וזהו שאמר "אשר ירשיעון אלהים..." (שם) וכן אמר הכתוב "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט" (תהלים פב א), כלומר בקרב עדת אלהים ישפוט, כי האלהים הוא השופט ... אלא בשעה שהדיין יושב ודן באמת, כביכול מניח הקב"ה שמי השמים ומשרה שכירתו בצדו, שנאמר (שופטים ב יח) "כי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט".

ספר החינוך, מצוה תצ"ו

כלומר, שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים², אין ראוי לנו לחלוק עליהם, אבל (עדיף ש) נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו, שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי.

זקן ממרא

דברים יז

(יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל הַפֶּהוּן הַעֲמִיד לְשֹׁרֵת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבַעֲרֶתָ הָרֶע מִיִּשְׂרָאֵל:

(יג) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד: ס

רבנו בחיי

והאיש אשר יעשה בזדון: והוא חכם מחכמי ישראל שירצה לחלוק עם ב"ד הגדול ועשה הוראה לעצמו (פסק הלכה לאחרים ע"פ דעתו) שלא כדעת הב"ד הגדול בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, הוא הנקרא "זקן ממרא" והוא חייב מיתתו. ומת האיש ההוא. ימיתוהו בית דין.

15. עיין בפסוק יב ובדברי רבינו בחיי, וענה:

א. מיהו "האיש אשר יעשה בזדון" (מה ההגדרה של "זקן ממרא")?

ב. באילו הלכות הוא חלק?

ג. מדוע עונשו כה חמור?

עונשו של הזקן ממרא

רש"י דברים יז, יג

וכל העם ישמעו - מכאן שממתינין לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל.

16. רש"י אומר שממתינים עם עונשו של ה"זקן ממרא" וממיתים אותו ברגל, מדוע?

² העמקה: האם יכול להיות שבית הדין הגדול טועה? פשוט שכן, הרי יש קורבן הנקרא "פר העלם דבר של ציבור" שהוא דוגמה לאחריות של בית דין הגדול. הפר מכפר על טעות בהלכה של בית הדין הגדול, כאשר הורה לעם ישראל הלכה לא נכונה, והעם חטאו. במקרה כזה הקורבן מוקרב על ידי חכמי בית הדין עצמו, ולא על ידי החוטאים שעשו עבירה בעקבות הוראת בית הדין.

יחידה: מצוות ההנהגה

מבוא	שופטים	מלך	כוהנים	נביא
------	--------	-----	--------	------

מצוות המלך (פרק יז, פסוקים יד-כ)

דברים יז

(יד) כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי:
 (טו) שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך
 לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא:
 (טז) רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס
 וה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד:
 (יז) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד:
 (יח) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים:
 (יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו
 למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם:
 (כ) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל
 למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: ס

מבוא

תפקידי השופט והנביא הם המשך תפקידי המובהקים של משה - משה מוגדר בתורה כשופט וכנביא. בהשוואה לאלו, תפקיד המלך הוא תפקיד מנהיגות חדש לגמרי. אמנם משה היה מנהיגו של העם, מנהיגות שנבעה מהיותו השופט והנביא, מהיותו שליח ה', אך בשום מקום בפשט הכתובים לא הוגדר כמלך³.
 תפקיד השופט ותפקיד הנביא, הם תפקידים שמייצגים את דבר ה'. לכן דאגת התורה היא רק שאכן מדובר בשליח נאמן. לעומתם, תפקיד המלך הוא תפקיד של שלטון, שלטון האדם, ובמובן הזה הוא יכול להיות הניגוד הגדול ביותר לשלטונו של הקב"ה על עם ישראל. כך אנו לומדים מדברי ה' אל שמואל "לא אותך מאסו...". לכן, פרשיית המלך סובבת כולה על ההגבלות שימנעו את שיגעון הגדלות של המלך, שיציג את עצמו כאלטרנטיבה לשלטונו של ה', כפי שאנו מוצאים רבות אצל המלכים בתנ"ך ומחוצה לו.
 פרשת המלך בספר דברים הוא נקודת בירור מובהקת של המעבר מהנהגה ניסית - במדבר, להנהגה טבעית - בא"י. נקודה זו מתקשרת לרעיון שלמדנו במבוא ליחידה. הרעיון הוא: כמו שבא"י העם נדרש, לדאוג בכוחות עצמו לפרנסה ע"י עבודה בשדה ובעיר, לדאוג לעצמו לביטחון - להקים צבא, ולפתור בעצמו בעיות משפטיות - הלכתיות, ע"פ בית הדין הגדול בירושלים, כלומר להתנהל בדרך טבעית, כך גם העם נדרש בא"י להקים שלטון שמתנהל בדרכי הטבע - שלטון אנושי. היות שבימים ההם צורת השלטון הטבעית והאנושית (המקובלת בעולם), הייתה מלוכה, לכן עליהם למנות מלך בשר ודם.

³ העמקה: למעט הפסוק: "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם נחד שבטי ישראל" (דברים לג ה), שלפי האבן עזרא שם, הכוונה למשה: "מלך - הוא

משה ששמעו ראשי עם התורה מפורשת מפיו והטעם כי הוא היה כמלך".

מצוות מינוי מלך חובה או רשות?

בבלי סנהדרין כ"ב

רבי יהודה אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך⁴, ולהכרית זרעו של עמלק⁵, ולבנות להם בית הבחירה⁶.

רבי נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר: "וְאָמַרְתָּ אֲשֵׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבְתִי" [כלומר רק בגלל התלונה (התרעומת) של העם שתיאמר בעתיד ה' מסכים בדיעבד למינוי של מלך].

1. מה הן שתי הדעות המובאות בגמרא בעניין מינוי מלך?

2. על אילו מילים בכתוב אפשר לבסס, כל אחת מהדעות הללו? **בסס ונמק**.

רמב"ן דברים יז, יד

ואמרת אשימה עלי מלך - על דעת רבותינו (ספרי ראה סז, סנהדרין כ ב) כמו ואמור "אשימה עלי מלך". והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון "ועשית מעקה לגגך" (להלן כב ח), וזולתם. והזכיר "ואמרת", כי **מצוה שיבואו לפני הכהנים הלויים ואל השופט ואמרו להם**: רצוננו שנשים עלינו מלך.

ולפי דעתי עוד, שגם זה **מרמיזותיו על העתידות**, שכן היה כששאלו להם את שאול אמרו לשמואל (ש"א ח ה) "שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים", וכן כתוב (שם, פסוק כ) "והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו" וגו', כי מה טעם שתאמר התורה במצוה "ככל הגוים אשר סביבותי", ואין ישראל ראויים ללמד מהם ולא לקנא בעושי עולה?! אבל זה רמז לענין שיהיה, ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני (ולא בציווי), כאשר פירשתי כבר (לעיל ד כה).

3. עיין בדברי הרמב"ן, וענה:

א. לפי חז"ל ("דעת רבותינו") והרמב"ן, מצוות מינוי מלך היא חובה או רשות?

ב. לפי הרמב"ן, איזו הלכה נלמדה מהמילים "ואמרת אשימה עלי מלך"?

ג. מה הקושי שמעלה הרמב"ן על המילים: "וְאָמַרְתָּ אֲשֵׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבְתִי"?

וכיצד הרמב"ן מיישב את הקושי?

⁴ "כי תבא אל הארץ... וירשתה וישבתה בה... [רק אז] שום תשים עליך מלך" (דברים יז, יד-טו).

⁵ "והיה בהנים ה' אלהיך לך מלך איבד מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה [רק אז] תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (דברים כה, יט).

⁶ "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה... וצברתם את הנדון וישבתם בארץ... [רק אז] והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכון שמו שם" (דברים יב, ה-יא).

○ ספורנו דברים יז, יד

"אשימה עלי מלך ככל הגוים" - שתהיה המלכות לו ולזרעו, לא כענין השופטים שהיה השופט מולך הוא בלבד, אבל לא זרעו אחריו. ועל מנוי שופט למלך בזה האופן נצטוו בביאתם לארץ (ע"י משה), כאמרו: "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר כז, יז). אמנם שיהיה כמלכי הגוים מחזיק במלכות הוא זרעו נמאס אצל האל יתברך. אבל צוה שכאשר יקשו ערפם להעמיד להם מלך בזה האופן, (שגם זרעו ימלוך אחריו) לא יבחרו אלא אדם כשר שיבחר בו ה' (פסוק טו), ולא יעביר ישראל על דת, ושלא יהיה איש נכרי, אף על פי שיהיה אדם כשר, ואף על פי שיהיה גבור ואיש מלחמה.

וכאשר חטאו בשאלת המלך שימלוך הוא זרעו "ככל הגוים" (שמואל-א ח, ה), היה העונש עליהם בתקלות הקורות להמון בשביל המלך, כאמרו: "וצעקתם ביום ההוא מפני מלככם אשר בחרתם לכם, ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא" (שמואל-א ח, ה), וכאמרו: "אתן לך מלך באפי, ואקח בעברתי" (הושע יג, יא).

והיה הרשות במנוי המלך כמו שהיה הרשות ביפת תואר, אשר רמוז שסופו לשנאתה ולהוליד ממנה בן סורר ומורה, כמו שקרא לדוד בדבר אבשלום (שנשא את מעכה בת תלמי מלך גשור שהייתה בת יפת תואר ויצא ממנו אבשלום).

4. עיין בדברי הספורנו, וענה לפיו:

א. האם מצוות מינוי מלך הוא חובה או רשות?

ב. מה ההבדל העיקרי בין הנהגה של שופט לבין הנהגה של מלך?

ג. מהי ההנהגה הרצויה לפי התורה? ומהי ההוכחה שהספורנו מביא ממשה?

ד. מדוע התורה מאפשרת הנהגה של מלך? ומה הם התנאים של התורה כדי שתקום הנהגה כזו?

ה. מה הדמיון שמוצא הספורנו, בסוף דבריו, בין מצוות "יפת תואר" למצוות "מינוי מלך"? (שני דברים)

ו. מדוע הנהגת השופט עדיפה בעיני ה', ומדוע העם בימי שמואל מעדיף הנהגה על ידי מלך?

5. עיין שוב בדברי הרמב"ן והספורנו: כיצד כל אחד מהן מבאר את האמירה של העם "אשימה עלי מלך ככל הגוים"?

שאלת סיכום - מינוי מלך חובה או רשות?

6. ראינו ארבע דעות העוסקות בשאלה - האם מינוי מלך היא חובה או רשות.

מייין את ארבעת הדעות לשתי קבוצות ומה הביסוס של כל שיטה בכתוב.

מינוי מלך	חובה	רשות
שם החכם		
הביסוס בכתוב		

מצוות "לא תעשה" החלות על המלך ותכליתן

רש"י דברים יז, טז-יז

(טז) לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו, שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם. כמה שנאמר בשלמה: "ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה" (מלכים א' י כט).
 (יז) ולא ירבה לו נשים - אלא שמונה עשרה, שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים, ונאמר לו: "ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה" (שמואל ב' יב ח).
 וכסף וזהב לא ירבה לו מאד - אלא כדי ליתן לאכסניא (לפרנס משרתיו ואורחיו) [נ"א: לאפסניא] (לפרנס חייליו).

7. עיין בפסוקים טז-יז וברש"י על פסוקים אלו ופרט: מהן **שלוש מצוות** "לא תעשה" החלות על המלך?

8. מתי המלך עובר על כל אחד מהאיסורים הללו?

רמב"ן דברים יז, טז

לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו כדי שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם, שנאמר (מ"א י, כט) "ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה" - **לשון רש"י**.
 והוקשה לי בזה, כי אמרו בירושלמי בסוף סנהדרין (סוף פ"ט): "לישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה לפרקמטיא ולכבוש הארץ", ואם ישלח המלך ויקנה משם הסוסים והרכב, סחורה היא זו - ומותר.
 ויתכן שדרך הכתוב, כי הזהיר לא ירבה לו סוסים אפילו מארצו, ומארץ שנער או בדרך סחורה המותרת, **שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי עצמו מאוד, אבל יהיה מבטחו בשם אלהיו**. ואחר כך הזהיר על המלך שלא ישיב את העם מצרימה...

9. בפסוק טז, נאמר "יִרְקַח לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרִימָה" עיין בדברי רש"י ורמב"ן, וענה:
 א. מחק את המילים המיותרות בטבלה הבאה, והשלם את החסר.

לפי רמב"ן	לפי רש"י
בפסוק טז יש: שני איסורים / איסור אחד שהוא/שהם: _____	בפסוק טז יש: שני איסורים / איסור אחד שהוא/שהם: _____
"ולא ישיב את העם מצרימה" הוא: טעם לאיסור ריבוי הסוסים / איסור העומד בפני עצמו	"ולא ישיב את העם מצרימה" הוא: טעם לאיסור ריבוי הסוסים / איסור העומד בפני עצמו
מה הטעם לאיסור "לא ירבה לו סוסים"? _____ _____	מה הטעם לאיסור "לא ירבה לו סוסים"? _____ _____
מנין אסור להרבות סוסים? _____	מנין אסור להרבות סוסים? _____

ב. מה מקשה הרמב"ן על רש"י?

מצוות "העשה" החלה על המלך ותכליתה

דברים יז

(יח) וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנַי הַכְּהֻנִּים הַלְוִיִּם :
 (יט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו
 לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם :
 (כ) לְבִלְתִּי רוּם לָבֹב מֵאַחֲיוֹ וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל
 לְמַעַן יֶאֱרִיךְ יָמָיו עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקָרֵב יִשְׂרָאֵל : ס

10. עיין בפסוקים יח-כ, וענה :

א. מהי מצוות ה"עשה" המיוחדת החלה על המלך?

ב. לפי התורה, ומה הן שתי המטרות של מצווה זו?

ג. על פי הכתוב בפסוק כ', מה תהיה התוצאה של שמירת המצוות המוטלות על המלך?

רש"י דברים יז

(יח) את משנה התורה - שתי ספרי תורה.
 אחת שהיא מונחת בבית גנזיו. ואחת שנכנסת ויוצאת עמו...
 (כ) ולבלתי סור מן המצוה - אפילו מצוה קלה של נביא.
 למען יאריך ימים [על ממלכתו] - מכלל הן אתה שומע לאו. וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל: "שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולות" (שמואל א' י, ח) וכתוב "ויוחל שבעת ימים" (שמואל א' יג, ח) ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו "נסכלת לא שמרת... ועתה ממלכתך לא תקום" (שם יג ז - יד). הא למדת, שבשביל מצוה קלה של נביא נענש.

11. עיין ברש"י, וענה :

א. הסבר את הביטוי "מכלל הן אתה שומע לאו".

ב. מה מפרש רש"י בעזרת ביטוי זה? ומה הראיה שהוא מביא משאול המלך?

רמב"ן, דברים יז, כ

לבלתי רוּם לבבו מאחיו - נרמז בכאן בתורה איסור הגאות (גאוה), כי הכתוב ימנע את המלך מגאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים שאינם ראויים לכך, כי בראוי (למלך) להתרומם ולהתגדל, יזהירנו להיות לבבו שפל ככל אחיו הקטנים ממנו.
 כי הגאווה מדה מגונה ונמאסת אצל האלהים אפילו במלך, כי לה' לבדו הגדולה והרוממות, ולו לבדו התהלה ובו יתהלל האדם. כעניין המבואר על יד המלך שלמה "תועבת השם כל גבה לב" (משלי טז ה), וכתוב "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי" (ירמיה ט כג) וגו'.

12. עיין בפסוק כ' ובדברי הרמב"ן, וענה :

א. איסור הגאווה - נאמר כאן על מלך, הרמב"ן לומד מכאן קל וחומר שכל כל אדם צריך להתרחק מן הגאווה.

הסבר את הקל וחומר.

ב. הסבר מדוע צריך להזהיר במיוחד את המלך להימנע מגאווה?

☒ **רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ב' הלכה ו'**

כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכל בכבודו, כך ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר: "ולבי חלל בקרבי", ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדאי, שנאמר: "לבלתי רום לבבו מאחיו", ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, ויצא ויבא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטנים, וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות, שנאמר: "שמעוני אחי ועמי"... לעולם יתנהג בענווה יתירה... ויסבול טרחם ומשאם ותלוונותם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק. רועה קראו הכתוב: "לרעות ביעקב עמו", ודרכו של רועה מפורש בקבלה: "כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא".

13. כיצד באה לידי ביטוי שפלות הרוח של המלך? (ציין שישה דברים)

○ **הקשר רחב: בתנ"ך**

בתחילת לימוד הנושא שלנו "מצוות מינוי מלך" ראינו את המחלוקת בחז"ל ובמפרשים, האם מינוי מלך היא מצווה או רשות. מחלוקת זו נושקת לשאלה: איזו שיטת הנהגה רצויה יותר ע"פ התורה - הנהגת ישירה של ה' או הנהגה ע"י מלך? שאלה זו עולה גם בהקשר של כמה פרקים בתנ"ך.

14. עיין במקורות הבאים וסכם בקצרה (במשפט אחד) מהו **הקשר** שבו נידון העניין שלנו, ואיזו **תשובה** כל אחד מהמקורות הללו מציע לשאלה העקרונית איזו הנהגה רצויה יותר - הנהגת ה' או הנהגת מלך?
עליך להכיר את המקורות הבאים ברמת בקיאות.

א. שופטים ח', כב-כג

ב. שמ"א ח', ד-ח

ג. מלכים א ג, ה-יד

ד. רשות: תהילים ע"ב

סיכום

15. שינויים רבים אמורים לחול על עם ישראל עם עזיבתם את המדבר וכניסתם לארץ ישראל. לאור הדברים שלמדנו במבוא, ענה:
- א. איזו שינוי משמעותי אמור לעבור עם ישראל בתחום המנהיג-השליט עם כניסתו לארץ?
ב. מדוע המעבר מחיי מדבר לחיים בארץ ישראל מביא איתו שינוי גם בעניין המנהיג?

יחידה: מצוות ההנהגה

מבוא	שופטים	מלך	כוהנים	נביא
------	--------	-----	--------	------

כוהנים - דיניהם ותפקידם בארץ (פרק יח, א-ח)

דברים יח

(א) לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי ה' ונחלתו יאכלון :

(ב) ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו : ס

(ג) וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שׂה ונתן לכהן הזרע והלקחים והקבה :

(ד) ראשית דגנך תירשך ויזקתך וראשית גז צאנך נתן לו :

(ה) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים : ס

(ו) וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ויבא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה' :

(ז) ושרת בשם ה' אלהיו בכל אחיו הלויים העמדים שם לפני ה' :

(ח) חלק פחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות : ס

מבוא

מעמד הכהונה הוא צלע נוספת בהנהגה, אולם יש להבחין בינו לבין שלוש הצלעות האחרות: מלך, שופט, נביא. שלושה תפקידים אלו מולאו על ידי משה רבנו במדבר, ועם הכניסה לארץ התורה מצווה על העברתן לידיים אנושיות, ומדריכה כיצד לעשות זאת.

לעומתם, הכהונה לא נכללה בין תפקידיו של משה. בתקופת המדבר פעלו אהרן ובניו ככוהנים, והתפקיד מועבר באופן אוטומטי לבניהם. לכן עלינו לבחון, האם גם הכהונה עוברת שינוי בין המדבר לארץ ישראל, ואם כן - האם השינוי דומה לשינויים הקודמים שתיארנו, מהנהגה ניסית להנהגה טבעית או שמדובר כאן בשינוי מסוג אחר. הפסוקים עצמם (יח, א-ב) מצביעים על כך שהכוהנים לא אמורים לעבור את התהליך המיועד לעם כולו - היקשרות לאדמה ולפרנסה, שנאמר :

"לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל

אשי ה' ונחלתו יאכלון.

ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו

ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו"

לאור מה שלמדנו במבוא לספר דברים, האם אורח חייהם של הכהנים דומה יותר לחיי עם ישראל במדבר, או לחייהם בארץ ישראל? מה עשוי להיות ההסבר לכך?

”ה’ הוא נחלתו”

דברים יח

(א) לא יהיה לפהגנים הלויים כל שֶׁבֶט לְוֵי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁי ה’ וְנַחֲלָתוֹ יֹאכְלוּן :
(ב) וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקִרְבֵּי אָחִיו ה’ הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דָּבָר לוֹ : ס

1. המושג ”הכוהנים הלויים” הנזכר בפסוק א’ פירושו הכוהנים משבט לוי. הוכח מהפסוק עצמו שאכן מדובר בכוהנים בלבד ולא בלויים שאינם כוהנים?

חלק - בביזה.

ונחלה - בארץ.

אשי ה’ - ”קדשי המקדש” [נ”א : קדשי קדשים].

ונחלתו - אלו ”קדשי הגבול” (למשל) תרומות ומעשרות. אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו.

2. עיין בפסוקים א-ב וברש”י על פסוק א, וענה :

א. איזו מתנת כהונה ניתנת לכהן במקדש (”קודשי מקדש”) ואיזו ניתנת לכהן מחוץ למקדש - בכל הארץ (”קודשי גבול”) נזכרים בפסוקים א-ב?

ב. בפסוקים א-ב מוזכרת המילה ”נחלה” ארבע פעמים. מה משמעותה של מילה זו בכל פעם, היעזר רש”י?

ג. כיצד מנמקת התורה כאן את העדר נחלה לכוהנים?

מתנות כהונה

דברים יח

(ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפֵּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעַם זִבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזֶּרֶע וְחֶלְקֵינִים וְחֶקְבָּה :

(ד) רֵאשִׁית דָּגָנְךָ תִּירֶשֶׁף וְיִצְהָרְךָ וְרֵאשִׁית גֶּזַע צֹאנְךָ תִּתֵּן לוֹ :

(ה) כִּי בֹ בָחַר ה’ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבֵטֶיךָ לְעַמֵּד לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה’ הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים : ס

3. כתוב בלשונך, מה הן שלוש מתנות הכהונה שהתורה מונה שניתנות לכהן מחוץ למקדש (כ”קודשי גבול”)?

סדר עבודת הכהנים בבית המקדש

דברים יח

- (ו) וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם וְכָל בְּכָל אֹתָו נִפְשׁוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' :
 (ז) וְשָׂרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵיו כָּכָל אֲחָיו הַלְוִיִּם הַעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה' :
 (ח) חֶלֶק כְּחֶלֶק יֵאָכְלוּ לְבַד מִמִּפְרֵיו עַל הָאֲבוֹת : ס

רש"י, דברים יח, ו-ז

ובא בכל אות נפשו וגוי ושרת - למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו.
 דבר אחר : עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל, כגון מוספי הרגל, ואף על פי שאין המשמר שלהם.

ביאור מושג ברש"י

משמר/משמרות: הכהנים שתפקידם לעבוד בבית המקדש היו מחולקים לקבוצות שנקראות "משמרות". כל משמר עבד בתורו שבוע אחד. בשבוע עבודתם היו אנשי המשמר עושים את כל עבודות המקדש וכל "מתנות הכהונה" היו ניתנות להם.

4. עיין בפסוקים ו-ח וברש"י על פסוקים ו-ז, וענה :

מה הן שתי ההזדמנויות שמותר לכהן לעבוד בהקרבת קורבנות ולקבל "מתנות כהונה" וזאת כשהוא שמגיע למקדש לא בזמן המשמר שלו?

תפקידם של הכהנים בארץ ישראל

כדי להבין מהו האור ששופך חומש דברים על מקומם של הכהנים בהנהגה, בנוסף לידוע לנו מחומשים קודמים, נחפש את התפקידים הנוספים של הכהנים, בהם פגשנו בנושאים קודמים או שנפגוש בהמשך.

5. א. עיין בפסוקים הבאים, והסבר בלשונך מה הן ארבעת התפקידים נוספים שיהיו לכהנים בארץ ישראל?

תפקיד הכהנים	לשון הכתוב
	"וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם וְדַרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט; ... וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל-הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשָׂרֵת שָׁם אֶת-ה' אֱלֹקֶיךָ או אֶל-הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא ... " (דברים יז, ט-יב)
	"וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֵת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנָי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם" (דברים ז, יח)
הכהנים מעורבים בדיון עננה ערופה, כשנרצח אדם מישראל	"וְנִגְשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי כִּי בָם בָּחַר ה' אֶל-לוֹקֶיךָ לְשָׂרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשֵׁם ה' וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נִגְעָה". (דברים כא, ה)
	"וּלְלוֹי אָמַר תִּמְיֵד וְאוֹרִיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ... יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְעַקֵּב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל וְשִׁימוּ קִטּוֹרָה בְּאַפְךָ וְכִלִּיל עַל מִזְבְּחֶךָ..." (דברים לג, ח-י)

ב. ע"פ התפקידים שמצאת בפרקים יז ו-כא, מהו תפקידם של הכהנים בהנהגה הציבורית, מלבד הימים הספורים שבהם הם משרתים במקדש? מהי החשיבות של מעמדם?

○ רש"י הירש דברים יח, א

הדברים הקודמים דנו במעמד השופטים והמלך בקרב העם, ועל כך נוספות עתה ההלכות על מעמד הכהנים בעם. כבר נאמר פעמים אחדות שהם וכל שבט לוי לא יטלו חלק ונחלה בנכסים שהאומה זוכה בהם בתורת כלל ואין להם חלק בארץ ולא בשלל המלחמה. כמו כן כבר נאמר ש"ה' הוא נחלתו" (לעיל י, ט) וכל קיומם הארצי תלוי בפעילותם למען ה' ומקדשו. בהתאם לכך כבר נידונו גם מתנות הכהונה (ויקרא כב; במדבר יח) הניתנות להם בתורת נציגי המקדש ומשרתיו.

אולם כל המתנות האלה - כגון ביכורים, תרומה, חלה, בכור, בשר חטאת ואשם, חזה ושוק, חרם וכו' - יש להן צד משותף: כולן מתוארות כמתנות המוקדשות במישרין לה' ולמקדשו ובעקיפין הן נמסרות לכהנים מאת ה', משום שהם משרתי מקדשו. כולן קדשים בעלי דרגה גבוהה או נמוכה של קדושה, ובמשמעות רחבה אפשר לומר על כולן ש"כהנים משולחן גבוה זכו" (חולין קכ ע"א). עם הכניסה לארץ וביטול הריכוזיות התרחק העם מן המקדש ושינוי זה גרר אחריו את היתר בשר תאווה (לעיל יב, כ ואילך). השפעת השינוי הזה היתה ניכרת גם במעמד הכהנים.

בשנות המסע במדבר הם יצרו את המעגל הפנימי מסביב למקדש ושם היה מקומם, ואילו בארץ היה עליהם ללכת בעקבות העם המתרחק מן המקדש עם ביטול הריכוזיות, וכך התחילו לקיים את הצד השני של פעילותם ככהנים: הם היו נציגי התורה והורו את משפטיה בקרב חיי העם. התורה מניחה שרק מקצת הכהנים נוכחים תמיד במקום המרכז כדי לשרת במקדש, ואילו שאר הכהנים פזורים בארץ וגרים בקרב העם, ורק מזמן לזמן יעלו כדי לשרת במקדש (ראה פסוקים ו - n). פעילות זו בקרב חיי העם נבעה מתפקידם כלויים; הם היו העילית של הלויים (ראה פי' ויקרא עמ' שעה) ובהקשר עם התפקיד הזה הכתוב נוטה לקרוא להם "כהנים הלויים", וכאשר הוא דן בתפקיד הזה בייחוד (פסוקים ו - n), הוא קורא להם "הלוי" ממש.

על יסוד מעמדם בחיי העם ניתן להם עתה חלק ישיר מעל "שולחן העם"; חלק זה מגיע להם על פי "משפט הכהנים" והוא כולל זרוע, לחיים וקיבה הקרויים בהלכה "מתנות". אין הכהנים זוכים בהם בתיווכו של המקדש אלא זו מתנה ישירה "מן העם אל הכהן". הבהמה, שחלקים אלה ניתנים ממנה לכהן, היא בהמת חולין, היא "בשר תאוה" - הוא הבשר שאכילתו הותרה רק עם ביטול הריכוזיות של העם, ומכאן שמתנות אלה הן אופייניות לתקופת ביטול הריכוזיות והן מבטאות את מעמד הכהנים בקרב חיי העם המנותק מן המקדש מבחינה מקומית.

עליהם להיות "כהנים" לחיי העם: בתורתם ובדוגמתם "יכונו" את העם לתורה, למטרותיה ולדרכיה (ראה פי' בראשית עמ' קסד). כאשר העם נותן להם את המתנות האלה מעל שולחנו, הרי הוא מזהיר את עצמו ואותם על ייעוד הכהנים בקרבו, כי הוא מוסר לכהן את מעשי ידיו (זרוע), את אמרי פיו (לחיים) ואת חיי הנאתו (קיבה), ובמסירה זו הרי הוא דואג גם לפרנסת שולחנו של הכהן.

במתנות אלה מעל שולחן העם מפרנס העם את שולחנו של הכהן, וכעין זה מצות ראשית הגז מזהירה את העם על לבושו של הכהן: יש לאפשר לכהנים ללבוש בגדי אזרחים מהוגנים, לבל תהא פעילותם ניזוקה על ידי הופעתם החיצונית בקרב העם.

מובן מאליו מכל האמור לעיל, על שום מה נכתבו ההלכות האלה רק בקובץ - חוקים זה שנכתב לצורך הכניסה לארץ, שהרי חשיבות המתנות וראשית הגז מתגלה רק מעת המאורע הזה.

גם מתנות אלה - כמוהן כשאר כל מתנות הכהונה - הן רק חובה כללית כלפי שבט הכהנים בכללותו. אין שום כהן יחיד שיש לו זכות אישית להן. בעל המתנות ראוי לתת אותן לכל כהן כבחירתו, והוא ישקול רק אם האיש ראוי לכך על פי טוהר לבו ויושר אורחותיו: "טובת הנאה לבעלים" (עי' במדבר ה, י ופי' שם), "מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה'" (דברי הימים ב' לא, ד) - "כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת" (חולין קל ע"ב, תוספות שם), "כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה" (חולין קלב ע"ב; וראה פי' ויקרא ז, לג):

6. קרא בעיון רב את פירושו של רש"י הירש, וענה:

א. במה השתנה תפקידם של הכהנים עם הכניסה לארץ?

ב. מדוע התורה מכנה את הכהנים בפרשתינו בשם "הכהנים הלויים" או בשם "לוי"?

ג. רש"י הירש מדבר על שני סוגי מתנות כהונה: "משולחן גבוה" ו"משולחן העם". הסבר את שני סוגי המתנות. פרט, אילו מתנות שייכות לסוג של "שולחן גבוה" ואילו מתנות שייכות לסוג של "שולחן העם"? ומה המטרה והטעם של כל סוג?

יחידה: מצוות ההנהגה

מבוא	שופטים	מלך	כוהנים	נביא
------	--------	-----	--------	------

נביא (פרק יח, ט-כב)

דברים יח

(ט) כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם:

(י) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונו ומנחש ומכשף:

(יא) וחבר חקר ושאל אוב וידיעני ודרש אל המתים:

(יב) כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך:

(יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך: ס

(יד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך:

(טו) נביא מקרֶבֶד מאחֶיךָ כַּמִּנִּי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן:

(טז) כָּל־אֲשֶׁר שָׁאֲלָתָּ מֵעַם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב בְּיוֹם הַקֶּהֱל לֵאמֹר

לֹא אֶסֶף לְשָׁמַע אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵי וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוֹת:

(יז) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְוּ:

(יח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוֹד וְנִתְּתִי דְבָרִי בְּפִיו וְדָבַר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ:

(יט) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשִׁמִּי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמוּ:

(כ) אִךְ הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבָר בְּשִׁמִּי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא:

(כא) וְכִי תֹאמְרוּ בְּלִבְבְּךָ אֵיכָה נִדַּע אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה':

(כב) אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יְהִיֶה הַדְּבָר וְלֹא יָבֵא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' בְּזָדוֹן הַנְּבִיא לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ: ס

מבוא

הנהגת הנביא שונה באופן מהותי מההנהגה שראינו עד כה. על הבדל אחד משמעותי בין נביא לבין חכם (דיין), ניתן ללמוד מהמקור הבא⁷:

☒ **ירושלמי ברכות פ"א ה"ד**

נביא וזקן (וחכם) למה הם דומין?

למלך ששלח שני פלמטרין (שליחים) שלו למדינה,

לאחד מהם כתב - אם אינו מראה לכם חותם שלי אל תאמינו לו,

ולאחד כתב - אף על פי שאינו מראה לכם חותם שלי תאמינו לו,

כך בנביא כתיב: "ונתן אליך אות או מופת" (דברים יג, ב),

ברם בזקן כתיב: "על פי התורה אשר יורוך" (דברים יז א).

⁷ לפי הירושלמי מצות התורה "ועשית ככל אשר יורוך" איננה מוגבלת לציות לבית הדין הגדול בלבד, אלא המצווה היא לצייט לכל חכם. ואף יותר מזה,

אין האמונה בחכם כאמונה בנביא: בעוד שהאמונה בנביא מותנית באותות ובמופתים שהוא עושה, האמונה בחכם איננה מותנית בשום גורם מלבד העובדה שחכם לפנינו.

ההבדל בין מצווה הנביא לבין מצוות מינוי מלך ושופט

בעוד שבמלך ובשופט נקרא העם להיות יוזם ולמנות מנהיגים (בשיתוף עם ה'), כאן מינויו של הנביא נעשה בידי הקב"ה בלבד: "נביא מקרֶבֶד מאַחִיף כְּמִנֵי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". המצוות הקשורות בנביא הן לקבל את דבריו מחד, ולפסול את דבריו מאידך - אם הוא נביא שקר.

את מצוות ההנהגה הקודמות, למדנו לאור שאלת העברת המנהיגות ממשה אל דור הנכנסים לארץ. ננסה להאיר נקודה זו גם כאן. בפשט הפסוקים, הנביא הוא המשך ישיר של נבואת משה: "נביא מקרֶבֶד מאַחִיף כְּמִנֵי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ - אֱלֹו תִשְׁמְעוּן".
אולם -

- התורה ציוותה כבר על מינוי שופטים ועל ההישמעות לבית הדין הגדול - "המנהיגות הדתית", וכן על מינוי מלך - "המנהיגות החולית". מה מקומו של הנביא בתוך מערכת זו, שלכאורה היא שלמה בלעדיו?
- תפקידו המרכזי של משה כנביא היה מסירת התורה. אולם הנביא העתידי אינו ממשיכו של משה בכך, משום שכפי שראינו בפרק י"ז (ח-י"א) שאלות בתורה מופנות דווקא לבית הדין הגדול ולא אל הנביא.
- התורה עצמה מכריזה: "ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (ל"ד, י'). ולכן יש מקום לשאול:

- א. במה ממשיך הנביא את נבואת משה, ובמה הוא נבדל ממנה?
- ב. מהו ייעודו של הנביא המתואר כאן?

הנביא בישראל כתחליף למכשפים של הגויים

התורה מציגה את הנביא כתחליף (יח, יד-טו):

"כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל-מַעֲנֵנִים וְאֶל-קִסְמִים שְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֹן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.
נְבִיא מִקְרָבֶד מֵאַחִיף כְּמִנֵי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֱלֹו תִשְׁמְעוּן".

הפניה אל הנביא מונעת מרצון לגלות נסתרות. רצון זה מקבל מענה אצל השכנים הגויים בדמותם של מכשפים וקוסמים, ובעם ישראל הוא נענה באמצעות הנביא. האם התורה פוסלת רצון זה מעיקרו, או מאפשרת אותו כאשר הפניה היא אל נביא ה' נתונה במחלוקת הפרשנים. בתנ"ך מצינו את הדוגמא הבאה "וַיֹּאמֶר לוֹ הַיְהוָה נָא אִישׁ אֱלֹהִים בְּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר בָּא יבוא עֲתָה נִלְכָּה שָׁם אוֹלֵי יַגִּיד לָנוּ אֵת דְּרָכֵינוּ אֲשֶׁר הִלְכָנוּ עָלֶיךָ" (שמו"א ט"ו).

הצורך של העם בנביא שיעביר להם את דבר ה'

בהמשך הפסוקים מזכירה התורה כיצד נוצר הצורך בנביא (יז-יח):

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹו
הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְרוּ,
נְבִיא אָקִים לָהֶם מִקְרָב אַחִיהֶם כְּמוֹךָ
וְנָתַתִּי דְבָרִי בְּפִיו וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ".

הנביא הוא ממשיכו של משה בכך שהוא מהווה "צינור", מתווך בין עוצמתו של הקב"ה לבין יכולתם המוגבלת של בני אנוש. חשוב מאד לראות, שלמרות שלא אמור להיות צורך מעשי בנביא - שהרי יש שופטים ומלך - התורה מכירה בחשיבותו של הקשר הישיר בין עם ישראל לקב"ה, בחשיבות שמיעת קול ה' דווקא בתוך המציאות הטבעית לכאורה, והיא מאשרת ומאפשרת את קיומו של נביא: "ונתתי דברי בפיו ודיבר אליהם את כל אשר אצונו". אולם בניגוד לנבואת משה, שהייתה ברורה ובהירה [הנה אנוכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עימד וגם בך יאמינו

לעולם" (שמות יט, ט), התורה מתייחסת לשאלת חמקמקות הנבואה והקושי בזיהוי: "אִיכָה גִדַע אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' ", והיא מרחיבה בצורך לזהות היטב את נבואת האמת.

הנימוק לאיסור הכישוף ועמדת התורה לגבי גילוי העתיד

דברים יח

(ט) כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ **לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבַת הַגּוֹיִם הָהֵם** :
 (י) לֹא יִמָּצֵא בָּךְ מְעַבֵּיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף :
 (יא) וְחֹבֵר חֶבֶר וְשֹׂאֵל אוֹב וְיִדְעֹנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים :
 (יב) כִּי תוֹעֲבַת ה' **כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים** וּבְגַלְלֵת הַתוֹעֲבַת הָאֱלֹהִים ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךְ :
 (יג) **תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ** : ט

1. עין בפסוקים ט-יג וברש"י על פסוק ט, מה הנימוק של התורה מדוע אסור לפנות אל הקוסמים המכשפים ודומיהם?

רש"י דברים יח, ט

לא תלמד לעשות - אבל אתה למד להבין ולהורות, כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים, ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך, שזה הוא חוק הגוים.

רש"י דברים יח, יב

כל עושה אלה - עושה כל אלה לא נאמר אלא "כל עושה אלה", אפילו אחת מהן.

2. עיין בפסוקים ט-יג וברש"י י על פסוקים ט ו-יב, וענה:

א. כיצד מדייק רש"י מפסוק ט, **שצריך ללמוד ולהורות את "תועבות הגוים"**, הרי בפסוק נאמר **"לא תלמד"**?
 ב. כיצד מדייק רש"י מפסוק יב, ש"תועבת ה' " היא לא רק מי שעושה את **כל דרכי הגוים** (קוסם, מעונן, מנחש, מכשף וכד') אלא גם מי שעושה רק אחת מהן?

רש"י דברים יח, יג

תמים תהיה עם ה' אלהיך - התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו.

תלמידי 5 יח"ל ילמדו את הקטע השלם המצוטט להלן מדברי הרמב"ן, תלמידי 3 יח"ל ילמדו רק עד המלים "ואתה תשמע מה יפעל אל".

רמב"ן דברים יח, ט-יב

וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים עם התועבות הנזכרות, חזר ופירש "הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו" (פסוק יד), **כי חכמתם לדעת הבאות** (העתידות), "ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך", יאמר הנחש לאסר לך השם המעשים האלה הנזכרים בעבור שהם תועבות לפניו ובגללם הוריש הגוים ההם מפניך, ואסר לך הנחשים והקוסמים בעבור **שעשה לך מעלה גדולה**, לתתך עליון על כל גויי הארץ, **שיקים בקרבך נביא** ויתן דבריו בפיו, ואתה תשמע ממנו מה יפעל אֵל, ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש, **שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה**, שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך, אבל הנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול **דבר מכל דבריה**, והוא שיפרש "הוא הדבר אשר לא דברו ה' " (פסוק כב). **והנה אתה חלקו וסגולתו** שומע עצתו מפיו, והם (הגוים) **חלק המזלות** הולכים אחריהם, וזה טעם (פרוש) "לא כן נתן לך ה' אלהיך", שלא נתן לך כאשר נתן להם, כטעם "אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים" (לעיל ד, יט) כאשר פירשתי (ויקרא יח כה)...

וטעם (והפירוש) "תמים תהיה עם ה' אלהיך" - שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם...

3. הפניה אל הנביא מונעת מרצון לגלות נסתרות ועתידות. רצון זה מקבל מענה אצל הגויים בדמותם של מכשפים וקוסמים, ובעם ישראל הוא נענה באמצעות הנביא. עיין ברש"י על פסוק יג, וברמב"ן על פסוקים ט-יב, וענה:
- א. מה דעת רש"י על המאמץ של אדם מישראל המנסה לגלות את העתידות ע"י נביא? וכיצד רש"י לומד זאת, מפסוק יג (מבחינה תחבירית - כיצד הוא מפקס את הפסוק)?
- ב. לפי הרמב"ן האם יש לקוסמים ולמנחשים ודומיהם, כוחות אמיתיים לגלות את העתיד?
- ג. לפי הרמב"ן במה עדיף נביא ה' על קוסם ומנחש? מהי הסיבה שאין לפנות לקוסמים ומנחשים ודומיהם, לפי הרמב"ן?
- ד. לפי הרמב"ן מה השוני המהותי שבין עם ישראל לאומות העולם, שממנו נובע ההבדל בדרך גילוי העתידות?
- ה. מה דעת הרמב"ן, על המאמץ של אדם מישראל המנסה לגלות את העתידות ע"י נביא? ומה ההבדל העקרוני בין הרמב"ן לבין רש"י ביחס לחקר העתיד.

מקור הסמכות של נביא

דברים יח, יד

כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֻנֵּי־ם וְאֶל קִסְמִים שְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֹן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ:

רש"י

לא כן נתן לך ה' אלהיך - לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים, שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים.

4. עיין בפסוק יד וברש"י, מה המקור הסמכות של הנביא, ומאילו מילים בפסוק ניתן ללמוד זאת?

דברים יח, טו

נְבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי יָקִים לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן:

רש"י

מקרבך מאחיד כמוני - כמו שאני מקרבך - מאחיד, יקים לך תחתי, וכן מנביא לנביא.

○ **רשב"ם**

נביא מקרבך מאחיד כמוני - שיצוה לך מצוות שבתורה ולא כנביא וחולם חלום שיאמר לך לעבוד ע"ז. ומה שכתוב "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לד ט), הרי פירושו כמו שמפרש "אשר ידעו ה' פנים אל פנים", אבל להאמין להקב"ה יהא כמותו ולדבר אמת מאתו, ולא כנביא הנותן לישראל אות ומופת לעבוד ע"ז.

5. עיין בפסוק טו וברש"י ורשב"ם, וענה:

א. מה היה קשה למפרשים בפסוק "נביא מקרבך מאחיד כמני יקים לך ה' אלהיך"?

ב. כיצד עונים על שאלה זו רש"י ורשב"ם? במה דומה הנביא שיקום בעתיד למשה? (במה הוא ממשיך אותו ובמה לא)?

☒ הקושי בפרק יח, פסוקים טו-טז

דברים יח	דברים פרק ה, יט-כח
<p>(טו) נביא מקרִבֵּךְ מֵאַחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן: (טז) כָּל אֲשֶׁר שָׁאֲלָתָּ מֵעַם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב בְּיוֹם הַקֶּהֱל לֵאמֹר לֹא אֶסֶף לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵי וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוֹת: (יז) וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְוּ: (יח) נְבִיא אֲקִים לָהֶם מִקְרֵב אַחֲיָהֶם כְּמוֹךָ וְנִתְּתִי דְבָרִי בְּפִיו וְדָבַר אֱלִיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ:</p>	<p>(יט) אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֵל כָּל קְהֵלְכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַעֲנֹן וְהֶעֱרַפֵּל קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יָסַף וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֶּנֶם אֵלַי: (כ) וַיְהִי כִּשְׁמֹעְכֶם אֶת הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהַר בְּעַר בְּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רְאִשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: (כא) וַתֹּאמְרוּ הוּן הַרְאָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבֹדוֹ וְאֶת גְּדֻלוֹ וְאֶת קְלוֹ שְׁמֵנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רְאִינוּ כִּי יִדְבֵר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְחִי: (כב) וַעֲתָה לָמָּה נָמוֹת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וְנִמְתְּנוּ: (כג) כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּמִנֵּי וַיְחִי: (כד) קִרְבֵּן אֲתָה וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יִדְבֵר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: (כה) וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי שְׁמַעְתִּי אֶת קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַי הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ... (כו) לָךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהֱלֵיכֶם: (כז) וְאֲתָה פֹה עֹמֵד עִמָּדִי וְאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעָשׂוּ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ:</p>

○ רמב"ן, דברים יח, טז

ככל אשר שאלת וגו' - לא השלים הכתוב בכאן השאלה ששאלו, כי באמרם "לא אוסיף לשמוע את קול ה'" (טו) לא יזכו לנביאים, אבל כאשר אמרו "קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ונעשינו" (דברים ה כד), אז קבלו להאמין בנביאיו ולשמע ולעשות ככל אשר יצוה השם על ידם (באמצעות הנביאים).

ולכך אמר בכאן "נביא מקרבך מאחיד כמוני יקים לך ה'" (טז) - ותאמין בו כאשר אתה מאמין בי, כי כן שאלת להיות דברי השם עמכם על ידי ושתשמעו אלי, אם כן האמינו גם כן בשאר הנביאים הבאים אחרי, כי כמוני כמוהם. וזה טעם (הפרוש) "היטיבו אשר דברו" - להאמין בנביאי, וכן אעשה להם לדורותם.

ויתכן שהיתה שאלתם שם לדורות, וקבלתם שאמרו לשמוע ממושה באמרם "ואת תדבר אלינו ושמענו ונעשינו" גם כן לדורות עולם. ויהיה טעם (הפרוש) "ואת" - כמו ואתה וכל נביא השם כמוך, כאשר פירשתי שם.

6. בכדי להבין את דברי הרמב"ן ולענות של השאלות הבאות הנך חייב לעיין גם בדברים ה, יט-כח.

- עיינן אצלנו בפסוקים טו-טז, איזה קושי בפסוקים מיישב הרמב"ן?
- כיצד הפסוק בדברים ה' כד, שאליו מפנה הרמב"ן, פותר את הקושי? (רמז: "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר").
- כיצד מפרש הרמב"ן את הביטוי הקשה "נביא מקרבך מאחיד כמוני יקים לך ה'". (שים לב, זה הסבר נוסף לקושי שאליו התייחסו רש"י ורשב"ם בשאלה א5)
- לפי הרמב"ן, מנין שואב הנביא את סמכותו?

גבולות הסמכות של הנביא

דברים יח

(יח) נביא אֶקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כְּמוֹד וְנִתְּנִי דְבָרִי בְּפִיו וְדָבַר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ :
 (יט) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעִמוֹ :
 (כ) אֵד הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבָר בְּשֵׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא :

רש"י דברים יח, כ

אשר לא צויתיו לדבר - אבל צויתיו לחברו.
 ואשר ידבר בשם אלהים אחרים - אפילו כיון את ההלכה, לאסור את האסור ולהתיר את המותר. ומת - בחנק.

7. בפסק כ' נאמר "ומת הנביא ההוא" מה הן שתי הרחבות שרש"י מוסף על הפשט הפסוק?

ביסוס בכתוב	רש"י דברים יח, כ	
"הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבָר בְּשֵׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר" (כ)	(1) המתנבא מה שלא שמע (כמו 400 נביאים השקר - במל"א כב)	שלושה מיתתן בידי אדם [בית דין]
	(2) ומה שלא נאמר לו ונאמר לחברו (לפי חז"ל זהו צדקיה בן כנענה)	
	(3) והמתנבא בשם עבודה זרה	
	(1) הכובש את נבואתו	אבל שלושה מיתתן בידי שמים
	(2) והעובר על דברי נביא	
	(3) והעובר על דברי עצמו	

8. עיין בפסוקים יט-כב וענה :

- א. מצא ראייה בכתוב להבחנה שעושה רש"י, בין אלו שלושת הראשונים שמיתתן בידי בית דין לבין שלושת האחרונים אלו שמיתתן בידי שמים?
- ב. כתוב בטבלה את הביסוס בכתוב לכל מקרה ומקרה שמזכיר רש"י.

מבחן הנבואה

דברים יח

(כ) אִךְ הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דָּבָר בְּשֵׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר...

(כא) וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶם אֵיכָה נִדְעֶה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' :

(כב) אֲשֶׁר יִדְבַר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יְהִי הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' בְּזֶדוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיא לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ : ס

רש"י דברים יח, כב

אשר ידבר הנביא - ויאמר דבר זה עתיד לבוא עליכם, ותראו שלא יבא, "הוא הדבר אשר לא דברו ה' " - והרוג אותו.

ואם תאמר (הוכחה) זו (טובה רק במקרה של) במתנבא על העתידות,

הרי (אבל איך נדע מקרה שהנביא לא מנבא את העתיד, אלא) שבא ואמר עשו

כך וכך (בניגוד למצוות התורה), ומפי הקב"ה אני אומר? כבר נצטוו

(בדברים יג, ג-ד) שאם בא להדיחך מאחת מכל המצוות לא תשמע

לו, אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור, כגון אליהו

בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את

ישראל. הכל לפי צורך השעה וסייג הפרצה, לכך נאמר "אליו

תשמעו".

○ ספורנו דברים יח, כא-כב

(כא) איכה נדע את הדבר - כשיצוה לשעה איזו

מצוה, כגון: אליהו בהר הכרמל (מלכים א יח) ויהושע

שהקיף יריחו בשבת (יהושע, ו) וצוה את הכהנים

לשאת את הארון בירדן (יהושע ג) ולעמוד שם עד

שיעברו כל העם.

(כב) ולא יהיה הדבר - כי אמנם לא תתחדש מצוה

אפילו לשעה להמון אם לא יהיה עמה איזה אות

כמו שהיה ביהושע בבקיעת הירדן (יהושע ג, טו-טז),

ונפילת חומת יריחו (שם ו, כ), ובאליהו ירידת האש

מן השמים (מלכים א יח, לח).

9. השווה בין הפירוש של רש"י לפירוש של הספורנו.

א. לפי רש"י והספורנו מהי הדרך לזהות נביא שקר? מהו "מבחן הנבואה"? (שני מקרים)

ב. לפי רש"י ולפי הספורנו מהו "הדבר אשר לא דברו ה'" (פסוק כא)?

10. עיין ברש"י ובספורנו, וענה:

א. (1) לפי רש"י מתי יכול נביא לצוות בניגוד למצוות התורה? (שני תנאים)

(2) מהי הדוגמא שרש"י מביא להוכיח זאת?

ב. (1) לפי הספורנו מתי יכול נביא לצוות בניגוד למצוות התורה? (שני תנאים)

(2) כתוב בלשונך את שלוש הדוגמאות שמביא הספורנו כדי להוכיח את דבריו.

והסבר מדוע בדוגמאות הללו, דבריהם ומעשיהם של הנביאים, היו נגד ההלכה.

הקשר רחב: השוואה לירמיהו כ"ח

הקדמה ורקע היסטורי: למרות הסימנים שנותנת התורה בדברים יח, סימנים שמטרתם לעזור לישראל לאבחן מיהו "נביא אמת" ומיהו "נביא שקר", מתברר שהדבר אינו פשוט כלל וכלל. באמצעות פרק כח בירמיהו נלמד על הקושי להבחין בין נביאי אמת לנביאי שקר, קושי העולה בסיפורי הנביאים ובנבואות עצמן.

הפרק עוסק בשלהי ימי בית ראשון בימיו של אחרון מלכי יהודה צדקיהו (שמלך בשנים 586-598) שבסוף מלכותו נחרב בית המקדש. בתקופה זו נבוכדנאצר מלך בבל שולט על כל האזור ועל ארץ ישראל. בפרקים הקודמים ירמיהו מזהיר את צדקיהו, את יועציו ואת עמו שלא ימרדו בנבוכדנאצר, אלא שיקבלו את השעבוד, כי ה' מסר את השלטון באזור לנבוכדנאצר. ירמיהו אף מנבא שהעמים נידונו לעבוד לא את נבוכדנאצר בלבד אלא גם את בנו ואת בן בנו - שלושה דורות. נגד ירמיהו קמו, בארץ ובבבל, "נביאים" שעודדו את היהודים ואת שאר העמים להשתתף במרידה, וניבאו להם שיצליחו במרידתם. כדי לחזק את נבואתו ירמיהו עושה מעשה סימלי - הוא הולך בחוצות ירושלים כשעול עשוי עץ על צווארו (רסן - רתמה שמחברים לצוואר של הבקר כדי שימשוך את המחרשה) וכך להפיץ את המסר שבשלב הזה על עם ישראל לשאת את עול בבל ולא למרוד. פרק כח, מציג עימות בין ירמיהו לבין חנניה בן עזור. חנניה תומך במרידה במלך בבל, ואילו ירמיהו טוען שיש להיכנע לבל.

קרא את פרק כח בירמיהו בעיון רב, ותוך כדי הקריאה נסה לחשוב על השאלות הבאות:

- האם חנניה בן עזור מודע להיותו נביא שקר, או שהוא מאמין כי הוא נביא אמת?
- האם העם רואה את חנניה כנביא שקר ואת ירמיהו כנביא אמת?
- לפי הדברים שנלמדו ביחידה זו, מדוע התקשה ירמיהו להחליט ביחס לחנניה בן עזור האם נבואתו נבואת אמת?
- האם ירמיהו עצמו משוכנע שדבריו של חנניה הם נבואת שקר? באיזה שלב הוא מגיע לוודאות זו?
- ציין מהן השאלות שצריך העם לשאול את עצמו ביחס לנביא כדי לקבוע אם הוא נביא אמת. אילו שאל העם את השאלות האלה ביחס לחנניה בן עזור, האם יכול היה לקבוע האם חנניה נביא אמת?
- באיזה מעשה סימלי, מסתייע חנניה כדי לשכנע את שומעיו בצדקת נבואתו, ובמה מסתייע ירמיהו?

11. מהו "מבחן הנבואה" אותו מציג ירמיהו, ומה היחס בין דבריו לבין "מבחן הנבואה" בדברים י"ח?

12. לאור הגדרת "מבחן הנבואה", הסבר מדוע קשה לאבחן בזמן אמת, מיהו "נביא אמת" ומיהו "נביא שקר"?

סיכום היחידה

ראינו שמגמתו העיקרית של חומש דברים: הכנה של העם לקראת השינויים העומדים בפניו עם הכניסה לארץ ישראל והאתגרים הנגזרים מהם. עם הכניסה לארץ מוסד המנהיגות עובר שינוי מהותי מהנהגה ניסית להנהגה טבעית, מהנהגתו הכוללת של משה רבינו למנהיגות המתפצלת בין מוסדות הנהגה שונים.

- באיזה אופן המצוות שלמדנו ביחידת מצוות ההנהגה מכוונות למימוש מגמה זו?
- מה הקשר בין כל אחת מהמצוות שנלמדו ביחידה למגמתו של ספר דברים.
- כיצד המצוות שלמדנו ביחידה זו מביאות לידי ביטוי באופן מעשי את הדרכתו של משה לעם ישראל.